

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹

Erkan ÇETİN² & Tuğdem SAYGIN³

Öz

Çalışmada, Türkiye'nin coğrafi konumu ve jeopolitik önemi nedeniyle dış ticaretin önemli bir aktörü olduğunu vurgulayarak, ülkenin lojistik sektörünün dış ticaret performansına olan etkilerini detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Proje, aşağıdaki ana sorulara odaklanmaktadır: Türkiye'deki lojistik sektörünün dış ticaret performansı üzerindeki etkisi nedir? Lojistik sektörü Türkiye'nin dış ticaretini nasıl etkiler? Türkiye'nin lojistik performansı ve dış ticaret arasındaki ilişkiler nelerdir?

Çalışmada öncelikle kuramsal çerçeve kapsamında lojistik sektörünün tanımı ve tarihsel gelişimi incelenmektedir. Daha sonra dış ticaret kavramı tanımlanmakta ve Türkiye'nin dış ticaret pozisyonu üzerinde durulmaktadır. Türkiye'deki lojistik sektörü ile dış ticaret arasındaki ilişkilere odaklanan bu bölüm, Türkiye'nin lojistik performansı, lojistik türlerinin dağılımı, güncel istatistikler ve potansiyeli gibi konuları içermektedir.

Son bölümde ise genel bir değerlendirme, sonuçlar ve öneriler sunulmaktadır. Bu bölüm, projenin sonuçlarına ve genel değerlendirmesine odaklanarak, ileriye yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Dış Ticaret, İthalat, İhracat

¹Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD yüksek lisans öğrencisi Erkan ÇETİN'in, Dr. Öğr. Üyesi Tuğdem SAYGIN danışmanlığında yazılan "Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Performansına Katkısı: Türkiye Örneği" isimli tezsiz yüksek lisans proje ödevinden türetilmiştir.

²Şef, PTT A.Ş., Eskişehir PTT Başmüdürlüğü, 2 Eylül PTT Müdürlüğü, erkan.cetin@ptt.gov.tr

³Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, tugdemsayginyucel@comu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-0097-5604

THE CONTRIBUTION OF THE LOGISTICS SECTOR TO FOREIGN TRADE PERFORMANCE: THE CASE OF TURKEY

Abstract

The study aims to examine in detail the effects of the country's logistics sector on foreign trade performance, emphasizing that Turkey is an important actor of foreign trade due to its geographical location and geopolitical importance. The project focuses on the following main questions: What is the impact of the logistics sector in Turkey on foreign trade performance? How does the logistics sector affect Turkey's foreign trade? What are the relationships between Turkey's logistics performance and foreign trade?

In the study, firstly, the definition and historical development of the logistics sector is examined within the scope of the theoretical framework. Then, the concept of foreign trade is defined and Turkey's foreign trade position is emphasized. Focusing on the relations between the logistics sector in Turkey and foreign trade, this section includes topics such as Turkey's logistics performance, distribution of logistics types, current statistics and potential.

In the last section, a general evaluation, results and recommendations are presented. This section focuses on the results and overall evaluation of the project and makes recommendations for the future.

Key Words: Logistics, Foreign Trade, Import, Export.

1. Giriş

Türkiye, coğrafi konumu ve jeopolitik önemi nedeniyle dış ticaretin önemli bir aktörüdür. Ülkenin coğrafi avantajları, dünya ticaretindeki büyüme ve değişimle birleştiğinde, Türkiye'nin lojistik sektörünün dış ticaret performansına olan katkısı daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'deki lojistik sektörünün dış ticaret üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, aşağıdaki ana soruları ele almayı amaçlamaktadır:

- Türkiye'deki lojistik sektörünün dış ticaret performansı üzerindeki etkisi nedir?
- Lojistik sektörü Türkiye'nin dış ticaretini nasıl etkiler?
- Türkiye'nin lojistik performansı ve dış ticaret arasındaki ilişkiler nelerdir?

Öncelikle çalışma da lojistik sektörünün tanımı ve tarihsel gelişimi ele alınmış daha sonra, dış ticaret kavramı tanımlanmıştır. Son olarak ise; Türkiye'de lojistik sektörü ile dış ticaret arasındaki ilişkilere odaklanılmış ve Türkiye'nin lojistik performansı, lojistik türlerinin dağılımı, güncel lojistik istatistikleri ve potansiyeli incelenecek, aynı zamanda dış ticaretin sektörel dağılımı ve dış ticarete en çok kullanılan lojistik türleri belirlenmiştir.

2. Lojistik Sektörü, Dış Ticaret ve Türkiye'de Lojistik Sektörü ile Dış Ticaret Arasındaki İlişkiler

Lojistik sektörü, mal ve hizmetlerin tedarik zinciri içinde etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesini sağlayan kapsamlı bir endüstri olarak öne çıkmaktadır. Taşıma, depolama, envanter yönetimi, sipariş işleme ve dağıtım gibi bir dizi faaliyeti içeren lojistik, modern ekonominin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeler, lojistik süreçlerin otomasyonu ve izlenmesinde büyük bir rol oynamış, bu da sektörde daha hızlı, güvenilir ve maliyet-etkin çözümlerin ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Küreselleşme ile birlikte lojistik, uluslararası ticaretin ve tedarik zincirlerinin karmaşıklığını artırmış, bu da lojistik yönetimi ve planlaması konusunda uzmanlaşmış profesyonellere olan talebi artırmıştır. Güçlü bir lojistik altyapısı, şirketlerin rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda müşteri memnuniyetini ve süreç verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır (Akkan, 2022: 206-207).

Uzun bir geçmişi askeri alanla sınırlı olan lojistik, günümüzde iş dünyasında da kilit bir rol oynamaktadır. Sanayi Devrimi ve küreselleşme süreçleri, lojistiğin önemini ortaya çıkarmış, günümüzde benzer teknolojilerin kullanımıyla işletmelerin başarısında kritik bir faktör haline gelmiştir. Bu nedenle, modern dünyada lojistik, işletmelerin başarısı için özenle yönetilmesi gereken bir faaliyet olarak öne çıkmıştır (Karagöz, 2012: 3).

Lojistik terimi, köken itibariyle Latince "Logic" (mantık) ve "Statics" (istatistik) kelimelerinin birleşiminden türemiştir. Bu kelimenin anlamı, mantıklı istatistik veya başka bir deyişle "hesap"tır (Bakkal ve Demir, 2011: 3). Lojistik terimi, ilk defa 1905 yılında askeri bağlamda kullanılmış olup, bu dönemde askeri birliklerin ihtiyacı olan malzeme ve personelin taşınması, temini, bakımı ve yenilenmesini ifade etmek amacıyla ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sürecinde, askeri alanda başarılı bir şekilde uygulanan lojistik modeller de geliştirilmiştir (Kobu, 2010: 229). Lojistik terimi, ticari alanda henüz yeni kullanılmaya başlanmış olmasına rağmen, askeri literatürde uzun bir geçmişe sahiptir. Ticari faaliyetlerde bu kavramın prensipleri ve anlayışı, son zamanlarda hızla yaygınlaşmıştır. Geleneksel nakliye faaliyetlerinin yerini alan lojistik, iş dünyasının ihtiyaçlarına uygun hizmetler sunmak amacıyla iş modellerini, kapsamını ve konu alanlarını geliştirmiştir. Bu gelişmeler, yeni bir hizmet anlayışının ortaya çıkmasını sağlamış ve lojistik kavramının çeşitli şekillerde tanımlanmasına yol açmıştır. (Gümüş, 2012: 8).

Lojistik kavramının çeşitli tanımları arasında şunlar bulunmaktadır: Müşteri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mal ve hizmetlerin optimal maliyetlerle temin edilmesi, siparişlerin yerine getirilmesi ve sürdürülebilir karlılık sağlamak için organizasyon ve pazarlama kanallarında satın alma, depolama, sevkiyat ve ilgili bilgi transferi faaliyetlerinin stratejik yönetimine lojistik denir. Lojistik, tedarikçiden tüketicilere kadar olan sürecin tasarımını içerir ve bu süreçte taşıma faaliyetlerinin kontrolü, performans analizi, depolama, elleçleme ve paketleme süreçlerinin yönetimi ile birlikte zincir içindeki birimler arasındaki bilgi akışını kapsar (Pfohl ve Zollner, 1997: 308).

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Tablo 1’de lojistiğin tarihte gelişme gösterdiği bölümlere ve tanımlamalara değinilmiştir (Koca, 2021: 45).

Tablo 1: Lojistiğin Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Dönem	Lojistiğin Gelişim Gösterdiği Alanlar
MÖ 2700'ler	Mısır piramitlerinin yapımı ve taşıma teknolojisi, dönemin önemli lojistik faaliyetleri olarak ele alınmaktadır.
MÖ 300'ler	Gemilerle kıtalararası ticaretin temeli bu dönemde atılmıştır.
1200'ler	Milattan sonra 1200'lerde denizde güvenle seyahat edilebilmesi için bir üs kurulmuştur.
1500'ler	Avrupa'da ilk kez posta gönderim hizmeti 1500'lerde gerçekleştirilmiştir.
1800'ler	Bu dönemde yeni karayolu taşımacılığının ve demiryolunun keşfiyle lojistiğin gelişimi hız kazanmıştır.
1940'lar	I ve II. dünya savaşları nedeniyle askeri lojistiğin önemi artmıştır.
1950-1959	Lojistik, bu dönemde ulaşım olarak ele alınmıştır. Fiziksel dağıtım, fiziksel tedarik ve tedarik zinciri yönteminden bahsedilmemiştir. Üniversitelerde ulaşım ve trafik yönetimine vurgu yapılmıştır. 1956 yılında deniz konteynırı icat edilmiş ve taşımacılıkta kullanılmıştır
1960-1969	Fiziksel dağıtımın ele alındığı bir dönem olarak kabul edilmiştir. Fiziksel Dağıtım Yönetimi Ulusal Konseyi (NCPDM) bu dönemde kurulmuştur
1970-1979	1970 ve sonrası dönemde fiziksel dağıtıma daha fazla önem verilmiştir. Üniversiteler ise ulaşım, dağıtım ve lojistik alanlarında daha çok ders vermeye başlamıştır.
1980-1989	İş lojistiği terimi vurgulanmış ve lojistiğin iş hayatındaki önemine dikkat çekilmiştir.
1990-1999	İş lojistiğinin önemi, 1990'lı yıllarda da devam etmiştir. Bu dönemde lojistiği etkileyen faktörler olarak, elektronik ve İletişim teknolojilerindeki gelişmeler sıralanabilir. Ayrıca Hızlı Cevap (QR) ve Verimli Tüketici Cevap (ERC) teknolojileri yine bu dönemde geliştirilmiştir
2000 ve sonrası dönem	2000 ve sonrası dönemde lojistik kavramı, bazı alanlarda hızla değişim göstermiştir. Akademide lojistikten tedarik zinciri yönetimine geçiş hızlı bir şekilde yaşanmıştır. Ancak iş dünyası için bu süre; daha yavaş gerçekleşmiştir. Lojistik ve tedarik zinciri yönetiminde çevrimiçi ve uzaktan eğitim süreci son yıllarda hız kazanmıştır.

Tablo 1'ye göre lojistik, Mısır piramitlerinin inşası sırasında, lojistik ilk kez ele alınmıştır ve bu dönemde kullanılan taşıma teknolojisi, günümüzde bile araştırma konusu olmaya devam etmektedir. Zamanla, lojistik kavramı farklı anlamlar kazanarak evrim geçirmiştir. İlerleyen yıllarda, lojistik terimi insan taşımacılığı, deniz ticareti, karayolu ve demiryolu taşımacılığı, askeri lojistik gibi çeşitli faaliyetleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Günümüzde lojistik, iş lojistiği ve tedarik zinciri yönetimi gibi yeni bağlamlar kazanmıştır. Şu anda, tedarik zinciri yönetimi olarak tanımlanan lojistik, mal ve hizmetlerin ihtiyaç duyulan yerde temin edilmesi işlevini üstlenmiştir. Ancak lojistik, sadece mal ve hizmetler için değil, aynı zamanda insan taşıma faaliyetlerini de içermektedir (Koca, 2021: 45).

2.1. Dış Ticaret

Dış ticaret, ülkeler arasındaki mal ve hizmet alışverişini ifade eden ekonomik bir faaliyettir. Küreselleşmenin artmasıyla birlikte, dış ticaretin önemi ve etkisi giderek artmıştır. Ülkeler, kendi kaynaklarını en etkili ve verimli şekilde kullanabilmek, ticaret avantajları elde edebilmek ve çeşitli mallara erişim sağlayabilmek amacıyla dış ticaret yaparlar. Uluslararası pazarlara açılarak ürün ve hizmetlerini ihraç eden ülkeler, ekonomik büyümelerini desteklerken, ithalat yoluyla da çeşitli ihtiyaçlarını karşılarlar. Dış ticaret, ekonomik ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra kültürel ve politik etkileşimleri de beraberinde getirir. Ticaret anlaşmaları, gümrük tarifeleri ve uluslararası ticaret kuralları gibi faktörler, dış ticaretin yönetimini düzenler. Global ekonomideki değişiklikler ve teknolojik gelişmeler, dış ticaretin dinamiklerini sürekli olarak etkileyerek firmaları ve ülkeleri rekabet avantajı elde etmeye teşvik eder (Uçan ve Koçak, 2014: 52).

Dış ticaret, bağımsız ülkeler arasında gerçekleştirilen mal ve hizmet alışverişini ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkar. Dış ticaret terimi, temel olarak ithalat ve ihracat işlemlerini içermekle birlikte, genel anlamda ekonomi politikasının bir unsuru olarak değerlendirilmektedir (Gürsoy, 2016: 16).

Tarih boyunca, dünya üzerinde farklı toplumlar arasında gerçekleşen dış ticaretin en eski, düzenli ve organize kullanılan uluslararası ticaret yolları olarak bilinen Kral Yolu, İpek Yolu ve Baharat Yolu, yerkürenin çeşitli bölgelerinde önemli rol oynamıştır. Zaman içinde teknolojik ilerlemeler ve ulaşım ağının genişlemesiyle birlikte, bu ticaret yollarının ekonomik açıdan önemleri azalmış olsa da, günümüzde hala tarihsel ve turistik değerlerini muhafaza etmektedirler (Vurucu ve Arı, 2017, s. 24-25).

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Uluslararası ticaretin geçmişi antik çağlara kadar uzanmaktadır. Ortaçağ'da, özellikle İpek Yolu ticareti önemli bir rol oynamıştır. Coğrafi keşiflerin etkisiyle ticaretin yapıldığı bölgeler genişlemiştir. XVI. yüzyılın sonlarına yaklaşırken, Avrupa'da Merkantilizm düşünce akımı ortaya çıkmıştır. Bu düşünce etkisi altında, ticarete kısıtlamalar ve baskılar ortaya çıkmıştır (Gürsoy, 2016: 3).

Merkantilizm, Ticari Kapitalizm olarak da bilinen bir ekonomi doktrini olarak öne çıkar; bu kavram, sadece ekonomik bir teori olmanın ötesinde, sermaye birikimini hedefleyen bir dizi ekonomi politikası pratiğini içerir. Bu yaklaşımın temel amaçları arasında ülkenin zenginleşmesi ve güçlenmesi, değerli madenlerin ithalatını sağlama, kıymetli maden rezervlerinin artırılması ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli araçları ve koşulları oluşturma yer alır (Vurucu ve Arı, 2017: 25).

Sanayi Devrimi'nin ardından, merkantilizm kademeli olarak yerini liberal görüşlere bırakmaya başladı. Sanayi Devrimi, İngiltere'de üretimde kas gücü yerine buhar gücünün kullanılmasıyla ortaya çıktı. Bu endüstriyel gelişme, Adam Smith'in ünlü eseri "Ulusların Zenginliği"nde yankı buldu. Bu süreçle birlikte, XVIII. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren Smith'in etkisiyle merkantilizm yerini klasik liberalizme bıraktı (Seyidoğlu, 2015: 26).

XVIII. yüzyılın başlarında, merkantilizm yerini klasik liberalizme bıraktı. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle, üretim sektörlerinde iş makinelerinin kullanımının artması olumlu gelişmelere yol açtı. Ancak, XIX. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyıla yaklaştıkça, liberalizm geri planda kalmış ve baskıcı bir tutum benimsemeye başlamıştır (Gürsoy, 2016: 3).

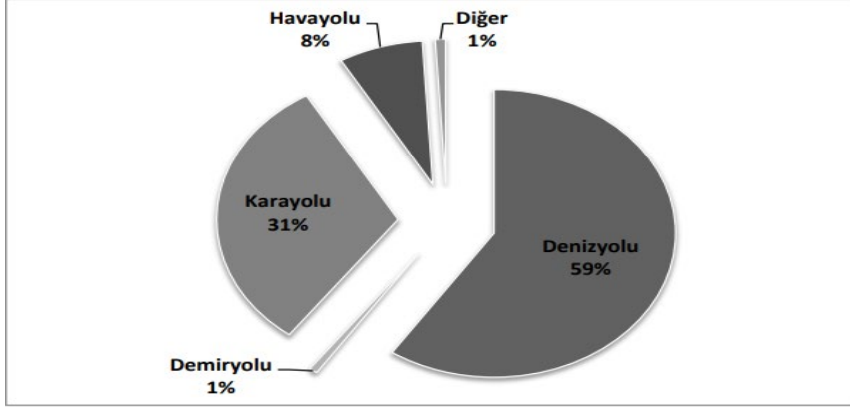
Dış ticaretin amaçları ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Seyidoğlu, 2015, s. 144-145-146-147)

- Dış Ödemeler Dengesizliklerinin Giderilmesi
- Yurtiçi Endüstrileri Dış Rekabetten Koruma
- Ekonomik Kalkınma
- Piyasada Aksaklıkların Giderilmesi
- Ekonominin Liberalleştirilmesi
- İç Ekonomik İstikrarın Sağlanması
- Hazineye Gelir Sağlamak
- Dış Piyasalarda Monopol Gücünden Yararlanmak
- Otarşi

- Bir Sosyal Sınıfı Koruma
- Dış Politika Hedeflerini Gerçekleştirmek

2.2. Türkiye'de Lojistik Sektörü ile Dış Ticaret Arasındaki İlişkiler

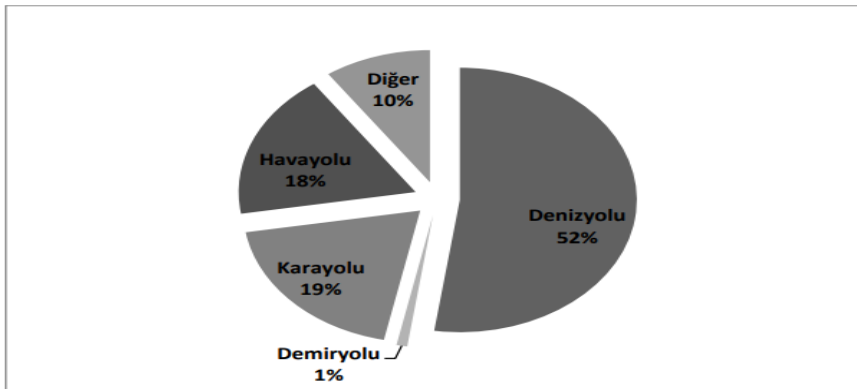
Türkiye, yük taşımacılığı, yolcu taşımacılığı ve lojistik hizmetlerinde sürekli bir gelişim kaydeden bir ülke konumundadır.

Şekil 1: Türkiye'de Taşımacılık Şekillerine Göre İhracat Yüzdeleri (2022)

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.data.tuik.gov.tr.

Şekil 1'de verilen bilgilere göre, Türkiye'nin ihracat oranlarına taşıma yöntemlerine göre baktığımızda, denizyolu taşımacılığı %59'luk oranla en yüksek paya sahiptir. Karayolu taşımacılığı %31'lik pay ile ikinci sıradadır, ardından %8'lik bir payla havayolu taşımacılığı gelmektedir. Demiryolu taşımacılığının payı ise tüm taşımacılık faaliyetleri içinde %1'dir. Bu veriler, Türkiye'nin demiryolu taşımacılığı konusunda etkin bir performans sergilemediğini göstermektedir.

Şekil 2: Türkiye'de Taşımacılık Şekillerine Göre İthalat Yüzdeleri (2022)

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.data.tuik.gov.tr.

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Şekil 2'deki verilere göre, Türkiye'nin ithalat oranlarına baktığımızda, taşımacılık alanında denizyolu %52'lik bir payla ön plana çıkmaktadır. Karayolu taşımacılığı %19'luk pay ile ikinci sırada yer alırken, havayolu taşımacılığı %18'lik bir payla üçüncü sıradadır.

Türkiye'de lojistik ve dış ticaret kavramları birbirini tamamlayan bir gelişim göstermektedir. Lojistik, dış ticaretin vazgeçilmez bir parçasıdır, çünkü dış ticaret sayesinde ülkeler maddi kazanç elde eder. Dış ticaret hacminin arttığı ülkelerde taşımacılık faaliyetleri de gelişmiş durumdadır. Dış ticaretteki büyüme, lojistik faaliyetlere olan talebi artırmaktadır. Bu sebeple lojistik faaliyetlerin kalitesi ve verimliliği de artmaktadır (Kaplan, 2019:36).

Türkiye, dünya ekonomisinde belirgin bir konuma sahip olan güçlü bir üretim kapasitesine sahiptir. Türkiye'nin dış ticaret hacmi son yıllarda hızla büyüyerek dünya ticaretinde etkili bir paya ulaşmıştır. Hem ihracatta hem de ithalatta geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunan Türkiye, makine ve ekipman, kimyasallar, gıda ürünleri, tekstil ve hazır giyim, otomotiv, elektronik, plastik ve demir-çelik gibi sektörlerde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sektörler, Türkiye'nin dış ticaretinde büyük bir ağırlık taşımaktadır. Türkiye'nin dış ticaretini çeşitlendirmek amacıyla Asya ve Afrika ülkelerine yapılan ihracatın artması dikkat çekmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Rusya gibi büyük ticaret ortakları da Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, dış ticaretinde dijitalleşme ve teknolojik yeniliklere büyük bir önem vermektedir. Bu bağlamda, e-ihracat potansiyeli yüksek olan Türkiye'nin e-ticaret hacmi son yıllarda hızla artmaktadır. Türkiye'nin dış ticaretinde karşılaştığı zorluklar arasında enerji ve hammadde fiyatlarındaki yükseklik, siyasi ve jeopolitik riskler ile rekabet gücü kaybı gibi faktörler bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin üretim potansiyeli ve coğrafi konumu gibi avantajlar, dış ticaretinde fırsatlar yaratmaktadır. Genel olarak, Türkiye'nin dış ticaret performansı, ürün ve hizmet çeşitliliği, coğrafi konumu ve üretim potansiyeli sayesinde dinamik ve çeşitli bir yapıya sahiptir. Türkiye, dünya ticaretinde önemli bir aktör olmaya devam etmektedir (www.mfa.gov.tr).

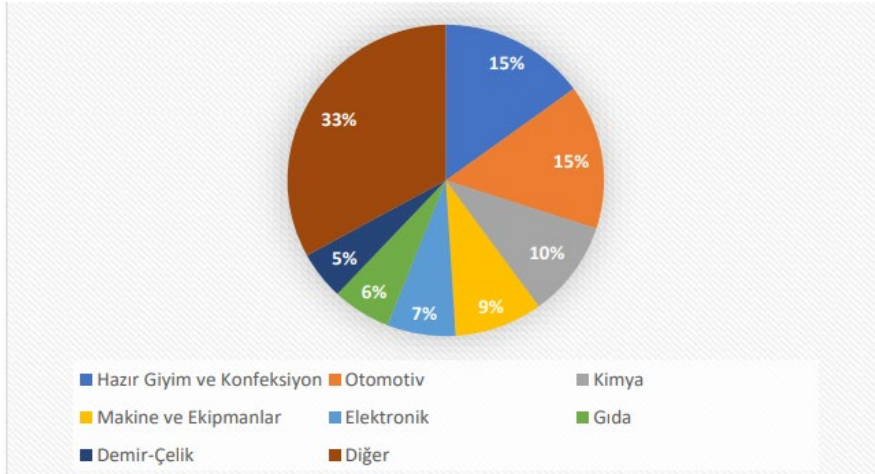
Türkiye, son zamanlarda ihracatını artırmak için elinden gelen çabayı göstermektedir. 2021 yılındaki Türkiye'nin ihracatı yaklaşık 208 milyar dolar seviyesinde iken 2022 yılında ise bu rakamın yaklaşık 254 milyar dolar seviyesine kadar çıktığı görülmektedir (www.ticaret.gov.tr).

Türkiye'nin ihracatında öne çıkan sektörler arasında otomotiv, tekstil ve hazır giyim, kimya ve kimya ürünleri, makine ve ekipmanlar bulunmaktadır. Ayrıca, savunma sanayii, sağlık, yazılım ve dijital hizmetler gibi sektörlerin ihracatı da son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Türkiye, enerji, ham madde ve yüksek teknoloji ürünleri gibi ithalatı yüksek sektörlerde de

önemli ölçüde ithalat yapmaktadır. 2021 yılında Türkiye'nin ithalatı yaklaşık 238 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Ancak, 2022 yılında bu rakamın yaklaşık 364 milyar dolara yükseldiği görülmektedir (www. ticaret.gov.tr).

Türkiye'nin ithalatında öne çıkan sektörler arasında enerji, otomotiv, kimya ve kimya ürünleri, demir ve çelik, elektronik bulunmaktadır. Türkiye'nin ithalatının, ihracatını aşması nedeniyle bir ticaret açığı bulunmaktadır. 2021 yılında Türkiye'nin ticaret açığı yaklaşık 30 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Ancak, 2022 yılında bu ticaret açığının daha da artarak yaklaşık 110 milyar dolar seviyesinde gerçekleştiği gözlemlenmiştir (www. ticaret.gov.tr).

Ancak son dönemde Türkiye, dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemek amacıyla ihracatını artırmaya ve ithalatını azaltmaya yönelik politikalar uygulamaktadır. Türkiye, Avrupa Birliği, Çin, Rusya, ABD ve İngiltere gibi önemli ticaret ortaklarıyla güçlü ticari ilişkilere sahiptir. Ayrıca, Asya ve Afrika ülkeleriyle de ticaretini genişletmeye yönelik çabalarını sürdürmektedir. Covid-19 pandemisi nedeniyle Türkiye'nin dış ticareti de etkilenmiştir. 2020 yılında, ihracat bir önceki yıla göre %6,3 azalırken, ithalat %4,4 oranında bir azalma göstermiştir. Ancak, 2021 yılında Türkiye'nin ihracatı %30,1 artarken, ithalatı ise %38,3 oranında bir artış kaydetmiştir. (Orkunoğlu Şahin, 2022:31). 2022 yılında bu oran ihracatta %12,9, ithalatta ise %34,3 oranında artma göstermiştir (www. ticaret.gov.tr).

Şekil 3: Türkiye’de İhracatın Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.data.tuik.gov.tr.

Şekil 3 ‘deki verilere göre, Türkiye'nin ihracatı, geniş bir sektörel yelpazeye yayılmış durumda ve çeşitlilik göstermektedir. Sektörler arasındaki dağılıma odaklandığımızda, hazır

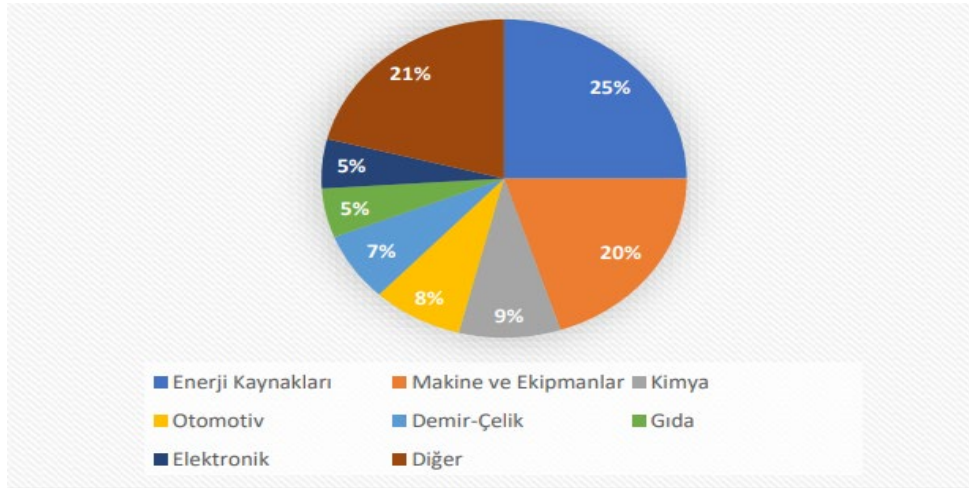
LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

giyim ve konfeksiyon Türkiye'nin en büyük ihracat sektörü olarak öne çıkmaktadır, bu sektör yaklaşık %15'lik bir paya sahiptir.

İhracatın büyük bir bölümü, Avrupa Birliği, Rusya ve Orta Doğu ülkelerine yönlendirilmektedir. Türkiye aynı zamanda otomotiv sektöründe önemli bir üretici ve ihracatçıdır; otomotiv ihracatı toplam ihracatın yaklaşık %15'ini oluşturur ve en büyük pazarları Almanya, İtalya ve İngiltere'dir (Çoban, 2018: 732-734).

Kimya sektörü, Türkiye'nin en hızlı büyüyen sektörlerinden biridir ve ihracatın yaklaşık %10'unu oluşturur. İhracatın büyük bir kısmı, Almanya, İngiltere, İtalya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine yönlendirilmektedir. Makine ve ekipmanlar ihracatında da hızlı bir büyüme gözlenmektedir; bu sektörün yaklaşık %9'u Almanya, İtalya ve Rusya gibi ülkelere yapılan ihracattan oluşmaktadır. Elektrik ve elektronik sektörü, Türkiye'nin en hızlı büyüyen sektörlerinden biridir ve ihracatın yaklaşık %7'sini oluşturur; en büyük ihracat pazarları Almanya, İngiltere ve İtalya'dır (Çoban, 2018: 732-734).

Gıda ihracatında da Türkiye önemli bir üretici ve ihracatçıdır; bu sektörün yaklaşık %6'sı Irak, Almanya ve İngiltere gibi ülkelere yönlendirilmektedir. Demir ve çelik sektöründe ise ihracatın yaklaşık %5'i İtalya, İspanya ve Fransa gibi ülkelere yapılmaktadır (Çoban, 2018: 732-734).

Şekil 4: Türkiye'de İthalatın Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.data.tuik.gov.tr.

Şekil 4'de verilen bilgilere göre, Türkiye'nin ithalatının sektörel dağılımına göz attığımızda, enerji kaynaklarının yaklaşık %25'lik bir paya sahip olduğunu görüyoruz. Bu enerji kaynakları arasında doğal gaz, petrol ve kömür öne çıkar. Türkiye, makine ve ekipmanları

açısından önemli bir ithalatçıdır ve ithalatın yaklaşık %20'sini kapsar. En büyük ithalat pazarları arasında Almanya, Çin ve İtalya bulunmaktadır. Kimya sektörü, ithalatın yaklaşık %9'unu oluşturur ve en çok ithalat yapılan ülkeler arasında Almanya, İtalya, Belçika ve İngiltere yer almaktadır.

Otomotiv sektöründe ithalatın payı yaklaşık %8'dir ve en fazla ithalat yapılan ülkeler Almanya, Fransa ve İtalya'dır. Demir ve çelik sektörü ithalatın yaklaşık %7'sini kapsar ve en çok ithalat yapılan ülkeler arasında Rusya, Ukrayna ve Almanya bulunur. Gıda sektörü, ithalatın yaklaşık %5'ini oluşturur ve en büyük ithalatçılar arasında Rusya, ABD ve İtalya bulunmaktadır. Elektrik ve elektronik sektörü ise ithalatın %5'ini temsil eder ve en fazla ithalat yapılan ülkeler Çin, Almanya ve Güney Kore'dir (www.tuik.gov.tr).

Ticaret hacmi bazında Avrupa Birliği, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı konumundadır. 2021 yılında Türkiye-AB ticaret hacmi yaklaşık 153 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin AB'ye gerçekleştirdiği ihracat 69 milyar dolar, ithalat ise 84 milyar dolar düzeyindedir. Çin, Türkiye'nin ikinci büyük ticaret ortağı olarak öne çıkmaktadır. 2021 yılında Türkiye-Çin ticaret hacmi yaklaşık 30 milyar doları bulmuştur. Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracat 4,7 milyar dolar iken, Çin'den yapılan ithalat 25,2 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya ise Türkiye'nin en büyük üçüncü ticaret ortağıdır. 2021 yılında Türkiye-Rusya ticaret hacmi yaklaşık 28 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin Rusya'ya gerçekleştirdiği ihracat 6,7 milyar dolar iken, Rusya'dan yapılan ithalat 21,4 milyar dolar düzeyindedir. ABD, Türkiye'nin dördüncü büyük ticaret ortağı konumundadır. 2021 yılında Türkiye-ABD ticaret hacmi yaklaşık 20 milyar doları bulmuştur. Türkiye'nin ABD'ye yaptığı ihracat 8,3 milyar dolar iken, ABD'den yapılan ithalat 11,7 milyar dolara ulaşmıştır. İngiltere ise Türkiye'nin en büyük beşinci ticaret ortağıdır. 2021 yılında Türkiye-İngiltere ticaret hacmi yaklaşık 17 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin İngiltere'ye gerçekleştirdiği ihracat 5,8 milyar dolar iken, İngiltere'den yapılan ithalat 11,2 milyar dolar düzeyindedir (www.ticaret.gov.tr).

Türkiye, dış ticaretini geliştirmek ve ithalatını kontrol altında tutmak amacıyla çeşitli dış ticaret politikalarını hayata geçirmektedir. Bu politikalar arasında tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması, ticaret müzakerelerinin yürütülmesi, serbest bölgelerin kurulması, teşviklerin sağlanması, yatırımları teşvik etmek ve ticareti kolaylaştırmak gibi konular bulunmaktadır. Türkiye, dünya genelinde birçok ülke ile ticaret anlaşmaları imzalayarak uluslararası ticaretini güçlendirmiştir. Bu anlaşmaların temel amacı, Türkiye'nin ihracatını artırmak, ithalatını kolaylaştırmak ve yatırımları teşvik etmek için ticaretteki engelleri azaltmaktır. Türkiye'nin en önemli ticaret anlaşmalarından biri, 1995 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Gümrük Birliği Anlaşması'dır. Bu anlaŐma, Türkiye'nin Avrupa pazarlarına daha geniş bir erişim sağlamış ve tarım dışı ürünlerin ticaretinde gümrük vergilerini kaldırmayı içermiŐtir (www.oaib.org.tr).

Türkiye, dünya genelinde birçok ülke ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamıŐtır. Bu anlaşmalar arasında Güney Kore, Singapur, Meksika, Őili, Malezya, Tunus, Fas, Ürdün, Karadağ, Kosova, Bosna Hersek, Moldova, Norveç, İzlanda, Liechtenstein, Gürcistan, Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Ukrayna bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye çeşitli ülkelerle ikili yatırım anlaşmaları, çift vergilendirme önleme anlaşmaları ve serbest bölgeler gibi ticaret anlaŐmalarını da hayata geçirmiştir. Bu çeşitlilik, Türkiye'nin uluslararası ticaretteki pozisyonunu güçlendirmeye yönelik çabalarını yansıtmaktadır (www.oaib.org.tr).

Dünya ekonomisindeki belirsizlikler, küresel ticarete artan engellerle birlikte Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkilemektedir. Bazı ülkeler, Türkiye'nin ihracatını sınırlamak amacıyla tarife ve tarife dışı engeller uygulamaktadır. Türkiye'nin enerji ve yüksek teknoloji ürünler gibi stratejik sektörlerdeki ithalat bağımlılığı, dış ticaret açığına büyümesine neden olmaktadır. Bazı sektörlerdeki düşük rekabet gücü ise Türkiye'nin ihracat potansiyelini kısıtlamaktadır. Türkiye, coğrafi konumu itibariyle Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Bu stratejik konum, Türkiye'yi dünya ticaretinde önemli bir oyuncu yapmaktadır. Genç ve eğitimli bir işgücüne sahip olması, Türkiye'nin rekabet avantajlarından biridir. Türkiye, dış ticaret politikaları ve serbest ticaret anlaşmaları gibi önlemlerle ticareti kolaylaŐtırmaya yönelik çabalarını sürdürmektedir. Bu sayede uluslararası ticarete daha rekabetçi bir konuma gelmeyi amaçlamaktadır (World Bank, Basın Bülteni, 2023).

Türkiye'nin dış ticaretinde dijitalleşme ve teknolojik yeniliklerin rolü giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin dış ticaretinde pek çok fırsat yaratmakta ve ülkenin ihracat potansiyelini artırmaktadır. E-ticaret, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer edinmiştir. E-ticaret platformları, Türk ihracatçıların dünya genelindeki müşterilere daha kolay ulaşmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, dijital ödeme sistemleri ve lojistik hizmetler, Türk ihracatçıların e-ticarete daha rekabetçi kılmaktadır. Dijital pazarlama, Türk ihracatçıların ürün ve hizmetlerini küresel bir kitleye daha etkili bir şekilde tanıtmalarına yardımcı olmaktadır. İnternet reklamları, sosyal medya pazarlaması ve diğer dijital pazarlama stratejileri, müşteri bağlantılarını güçlendirmeye ve ihracatı artırmaya yönelik etkili araçlar sunmaktadır. Bulut biliŐim teknolojileri, ürün ve hizmetlerin daha hızlı ve verimli bir şekilde sunulmasına olanak

tanımaktadır. Veri yönetimi, depolama, güvenlik ve iş süreçlerindeki verimliliği artırmaktadır (İSO, Ticaret Raporu, 2021).

Türkiye'nin dış ticaretinde, sürdürülebilirlik ve çevre faktörleri gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli çalışmalar yürütülmekte ve sektörde önemli atılımlar gerçekleştirilmektedir. Özellikle ihracatta çevre dostu ürünlere olan talepler artış göstermektedir. Uluslararası pazarlarda, ürünlerin çevre dostu olduğunu belgeleyen sertifikalar, firmalara rekabet avantajı sağlamaktadır. Türkiye, çevre ve sürdürülebilirlik konularına yönelik uluslararası anlaşmalara da taraf olmuştur. Bunlar arasında; Paris İklim Anlaşması (2015), Kyoto Protokolü (2005), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (1994), Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (1994) bulunmaktadır. Türkiye ayrıca, üretim ve tedarik zincirlerinde sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyen Yeşil Tedarik Zinciri Projesi'ni başarıyla yürütmektedir. Bu proje, ihracat yapan şirketlere çevre dostu uygulamaları benimsemeleri ve ürünlerini sürdürülebilir kılmaları için rehberlik etmeyi amaçlamaktadır (Yılmaz, 2007:25).

Türkiye'nin dijitalleşme alanındaki yatırımları, özellikle e-ticaret ve dijital ticaret segmentlerinde çeşitli fırsatlar sunabilir. Türkiye'nin dış ticaretinde, savunma sanayii, sağlık sektörü, inovasyon ve teknolojiye dayalı sektörlerin öne çıkması muhtemeldir. Bu sektörlerle yapılan yatırımlar ve teknolojik gelişmeler, Türkiye'nin ihracat potansiyelini artırabilir. Gümrük Birliği anlaşması ile AB ile sağlanan ticaret avantajlarına ek olarak, Türkiye diğer ülkelerle de serbest ticaret anlaşmaları imzalamaya devam etmektedir. Bu anlaşmalar, Türkiye'nin dış ticaret potansiyelini daha da artırabilir. Küresel iklim değişikliği ve çevresel etkiler, dünya ticaretini etkilemektedir. Türkiye'nin çevreci bir ticaret politikası benimsemesi ve sürdürülebilir üretim-tüketim uygulamalarını teşvik etmesi, dış ticarete rekabet avantajı sağlayabilir. Ayrıca, finansman konusunda yaşanan zorluklar nedeniyle ticaret engelleriyle karşılaşılıyorsa, yeni finansman modelleri kullanmak, Türkiye'nin dış ticaretini destekleyebilir (Orkunoglu Şahin, 2022:36).

GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Lojistik sektörü, modern ekonomilerde mal ve hizmet akışını yönlendiren kritik bir unsurdur. Bu sektör, tedarik zinciri içindeki her aşamada etkin bir planlama, organizasyon ve yönetim gerektirir. Standartlık ilkesi, süreçlerin belirli bir düzende ve standartlarda yürütülmesini sağlarken, ekonomik olma ilkesi maliyet etkinliğini, yeterli olma ilkesi ise talepleri karşılamak için gerekli kaynak ve kapasiteyi temin etmeyi amaçlar. Esneklik ilkesi, değişen koşullara hızlı ve etkili bir şekilde uyum sağlama yeteneğini ifade ederken, sadelik ilkesi süreçlerin

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN DIŞ TİCARET PERFORMANSINA KATKISI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

karmaşıklığı azaltma ve verimliliği artırma amacını taőr. İzlenebilirlik ve Őeffaflık ilkesi, süreçlerin izlenebilir olmasını ve paydaőlar arasında Őeffaf iletişim kurulmasını sağlar. Koordinasyon ve iş birliği ilkesi ise tüm lojistik süreçler arasında uyumu ve etkili iş birliğini vurgular.

Dıő ticaret, küresel ölçekte ekonomik iliőkilerin temelini oluőturur. Bir ülkenin dıő ticaret politikası, ekonomik büyüme, rekabet avantajı ve uluslararası iliőkiler ačasından kritik öneme sahiptir. İhracat, bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetleri diğer ülkelerle paylaşmasını sağlar ve bu durum ekonomik büyümeyi destekler. İthalat ise, bir ülkenin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri dıőarıdan temin etmesine olanak tanır.

Türkiye'de lojistik sektörü ile dış ticaret arasındaki ilişkiler, ülkenin coğrafi konumu ve stratejik önemi göz önüne alındığında son derece önemlidir. Türkiye'nin hem Avrupa hem de Asya ile kara, deniz ve hava yoluyla bağlantıları, lojistik faaliyetlerin etkin bir Şekilde yürütülmesine imkan tanır. Lojistik süreçlerin düzenli ve verimli olması, Türkiye'nin dış ticaretteki rekabet avantajını artırarak uluslararası pazardaki konumunu güçlendirir. Ayrıca, lojistik sektörü, Türkiye'nin dış ticaret hacminin artmasına katkı sağlayarak ekonomik büyümeyi destekler.

Türkiye'deki lojistik sektörünün dış ticarete olan etkisi, çalıőmanın ana konusunu oluőturmaktadır. Araőtırmanın sonuçları, Türkiye'nin lojistik sektöründeki geliőmelerin, dış ticaret performansını artırdığını göstermektedir. Günümüzde lojistik sektörü, işletmelerin faaliyetlerini verimli ve etkili bir Şekilde yürütebilmeleri için gereksinim duydukları tedarik zinciri yönetimi, stok yönetimi, malzeme yönetimi, depolama, taşımacılık, paketleme, dağıtım ve müşteri hizmetleri gibi faaliyetlerin tümünü kapsayan bir sektördür. Bu faaliyetlerin amacı, müşteri memnuniyetini artırmak, maliyetleri düşürmek ve iőletmenin karlılığını artırmaktır. Lojistik sektöründe ayrıca bazı ilkeler de bulunmaktadır. Bunlar arasında standartlık, ekonomik olma, yeterli olma, elastikiyet, sadelik, izlenebilirlik ve Őeffaflık, koordinasyon ve iş birliği ilkeleri yer almaktadır. Bu sektörün tarihi, askeri lojistik uygulamalarına kadar uzanmaktadır. Günümüzde ise lojistik sektörü, dünya ekonomisindeki gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte hızla büyümekte ve önem kazanmaktadır.

Türkiye'de lojistik sektörü, dış ticaretin belirleyici bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. İhracat ve ithalat süreçlerinin başarılı bir Şekilde yönetilmesinde, lojistik faaliyetler kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumu, lojistik sektörünü uluslararası bir üs olarak öne çıkarmakta ve bu durum, dış ticaretin geliőtirilmesine önemli katkı sağlamaktadır. Son yıllarda

Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki hızlı artış, lojistik sektöründeki gelişmelerle birlikte gerçekleşmiştir. Hızlı, güvenli ve ekonomik lojistik faaliyetler, Türkiye'nin ihracat ve ithalatını artırmıştır. Türkiye'nin lojistik sektörü, uluslararası standartlarda hizmet sunan lojistik şirketlerinin yanı sıra liman, havaalanı ve karayolu altyapısı gibi taşımacılık için gerekli olan altyapıyla birlikte gelişmiştir. Bu sektör, dış ticaretin kilit unsurlarını zamanında ve doğru bir şekilde taşıyarak Türkiye'nin dış ticaret performansını güçlendirmiştir. Lojistik şirketleri, mal ve hizmetlerin güvenli taşınması, depolanması ve dağıtımını konusunda kilit bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, dış ticaret işlemlerinin yönetiminde ve belgelerin takibinde lojistik şirketlerinin katkısı büyük önem taşımaktadır. Dış ticaretin arkasındaki nedenler arasında ekonomik, siyasi, coğrafi ve sosyal faktörler bulunmaktadır.

Türkiye'de lojistik sektörü, ülkenin ekonomisinde stratejik bir konumda yer almakta ve bu nedenle sektörün desteklenmesi önemlidir. Lojistik firmalarına sunulan vergi indirimleri, kredi imkanları ve diğer teşvikler, sektörün daha da geliştirilmesini amaçlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkan, M. M. (2022). Pazarlama ve Lojistik İlişkisine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme: Pazarlama Lojistiği. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 201-229.
- Asar, S. (2017). Tersine lojistik faaliyetleri: Erzincan ve Erzurum İllerinde Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Güzel D.)
- Bakkal, M. ve Demir, U. (2011). Lojistik Yönetimi ve E-lojistik. İstanbul: Hiperlink Eğitim. İlet. Yay. San. Tic. ve Ltd. Şti.
- Çoban, A. (2018). Türkiye'nin İhracatının Bölgesel ve Sektörel Dağılımı. *IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress September, 7-8, Didim/Aydın. 727-734.*
- Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-dis-ekonomikiliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Gümüş, Y. (2012). Lojistik Faaliyetler ve Maliyetler. *Gazi Kitabevi*, Ankara.
- Gürsoy, Y. (2016). Dış ticaret işlemleri yönetimi. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 10. Baskı, Bursa.
- Güzel, D. & Asar, S. (2017). Tersine Lojistik Faaliyetleri: Erzincan ve Erzurum İllerinde Bir Uygulama. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 1-20.
- İSO, Ticaret Raporu, 2021, https://www.iso.org.tr/iso-cin-masasi/raporlar/cin_eticaret_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Kaplan, B. (2019). Türkiye'de Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Üzerinde Etkileri (Otomotiv Endüstrisi Örneği). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, (Danışman: Doç. Dr. Erbay E.R.)
- Karagöz, B. (2012). E-Lojistik Uygulamaları. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kobu, B. (2010). Üretim Yönetimi. *Beta Yayıncılık*. 15. Baskı, İstanbul.
- Koca, M. (2021). Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Gelişimi Üzerine Etkisinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi* 3 (1), 40-62.

- OAİB, Dış Ticaret Anlaşmaları, <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikcasorulan-sorular-turkiyenin-dis-ticaret-anlasmalari-nelerdir.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Orkunoğlu Şahin, IF. (2022). Türkiye'nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 9 (27), 82-99
- Pfohl, H. C. ve Zollner, W. (1997). "Organization for Logistics: The Contingency Approach". *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management*. 1:306-320.
- Seyidoğlu, H. (2015). Uluslararası iktisat teori politika ve uygulama. İstanbul: Güzem Can Yayınları, (20).
- Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://ticaret.gov.tr/haberler/2021-yiliaralik-ayi-dis-ticaret-ticaret-esnaf-ve-kooperatif-verileri> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Ticaret Bakanlığı, Gümrük Rehberi, <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/uluslararası%C4%B1-ticarette-%C3%B6deme-%C5%9Fekilleri> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulansorular/ticari-gumruk-musavirleri> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-TicaretIstatistikleri-Ocak-2023-49621> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Uçan, O., & Koçak, E. (2014). Türkiye'de dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 51.
- Vurucu, M. ve Arı, M.U. (2017). Güncel gelişmeler ışığında bankacılıkta dış ticaret işlemleri. Ankara: *Seçkin Yayıncılık*.
- World Bank, (2023), <https://lpi.worldbank.org/> (Erişim Tarihi: 04.01.2024)
- Yılmaz, S. (2007). Uluslararası Ticarete Çevre Koruma Uygulamaları ve Türkiye'nin Durumu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Algan N.)